

вичок і умінь, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності [3]. Професійний тренінг важливо використовувати для навчання спеціалістів-переговорщиків. Основним методом проведення професійного тренінгу є ігрове імітаційне моделювання і вирішення безперервно ускладнюваних професійно-орієнтованих ситуацій. При цьому здійснюється педагогічно доцільне поєднання індивідуальної і групової діяльності слухачів.

Професійний тренінг дає можливість формувати у слухачів навички і уміння комплексного застосування знань і забезпечує їх перенесення в практичну діяльність.

Для проведення професійного тренінгу потрібен набір таких професійно-орієнтованих ситуацій, що являють собою сукупність найбільш типових для даної теми навчальної дисципліни подій, явищ, які можуть зустрічатися в професійній діяльності спеціаліста і потребують вирішення в даній темі заняття.

Для активізації пізнавальної діяльності слухачів на заняттях ситуації повинні бути:

- реальними, типовими для даного виду діяльності, що мають імовірний характер розвитку;

- проблемними, неоднозначними для вирішення;

- цікавими для слухачів своєю новизною і оригінальністю.

Методика оцінки результатів роботи учасників тренінга повинна включати критерії, за якими оцінюються функціональні дії спеціалістів-переговорщиків під час дії терористичного акту.

У той же час важливою передумовою підвищення ефективності навчально-виховного процесу на потоці підготовки оперативного складу по лінії боротьби з тероризмом є забезпечення постійного зворотнього зв'язку між слухачами та викладачем, систематичне отримання викладачем своєчасної інформації про стан засвоєння знань, формування умінь і навичок слухачів. Це дає можливість викладачеві оперативно проаналізувати отриману інформацію і відповідним чином організувати подальшу роботу на занятті (групову, фронтальну, індивідуальну).

Список літератури:

1. Горлинский В.С. Система гибкого обучения специалистов высших учебных заведений МВД России. М., 1997.
2. Малий енциклопедичний словник співробітника СБ України. К., 1996.
3. Психология. Словарь /Под ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского. М., 1990.

О.В. Іщенко

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Проблеми підготовки фахівців-професіоналів для ОВС були і залишаються актуальними, особливо в умовах розбудови незалежної Української держави. Державі і громадянам дорого коштують упущення в роботі міліції, висока плінність кадрів, особливо в перші роки навчання або роботи, випадки загибелі і травматизму працівників під час виконання оперативно-службових завдань.

Одним із суттєвих питань вдосконалення роботи закладів освіти системи МВС є підвищення ефективності адаптації курсантів у період навчання.

Проблема адаптації багатогаспектна. Теоретичні питання адаптації різних груп населення розглянуті в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема, Ю.Ф. Кравченко, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, А.А. Бодальова, Т.П. Чернявської, Є.Є. Савченко, А.Г. Мороз та багатьох інших. У своїй сукупності ці дослідження мають велике практичне і теоретичне значення, але в жодному з них не ставилась мета спеціально розглянути таку багатопланову проблему, як психолого-педагогічний процес у вищих закладах освіти закритого типу з точки зору сукупності взаємопов'язаних компонентів – навчального, соціально-психологічного і професійного – як аспектів комплексної проблеми адаптації курсантів [1, с.142].

За полем зору дослідників залишилась характеристика труднощів в організації педагогічного процесу, причини, що їх викликають, питання індивідуально-виховної роботи з курсантами, взаємодія різних груп професорсько-викладацького і командного складів закладів освіти відносно адаптації курсантів в умовах наявності фронтальної системи управління закладом і елементів єдиноначальності як одного з основних принципів керівництва в системі МВС. На жаль, як свідчить досвід, не завжди принцип єдиноначальності поєднується із колегіальністю.

Виникло протиріччя між потребою педагогічної практики в істотній зміні організації виховної роботи у закладах освіти системи МВС з метою її орієнтації на навчальну, соціально-психологічну і професійну адаптацію курсантів до нових умов і неготовності педагогічної теорії дати практичні рекомендації для вирішення цієї проблеми.

МВС України у січні 1999 року затвердило Комплексну програму вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції на 1999-2005 рр., в 5 і 6 розділах якої порушуються питання психологічної підтримки адаптації працівників органів внутрішніх справ до умов служби.

Адаптація до навчання в закладі освіти МВС – це зміни психології курсанта під впливом нових факторів оточуючого середовища та умов діяльності (специфіка служби в ОВС, жорстка ієрархія влади, обмеження, що накладає Статут, склад колективу). Ці фактори можуть як поліпшувати, так і ускладнювати цей процес, який відбиває різні сторони служби:

- знайомство з новим колективом, налагоджування стосунків з командирами, старшими та рівними за посадами ;
- оволодіння професійними знаннями та вміннями;
- формування політичної культури та соціальної активності [2, с.237].

Всі ці складові взаємопов'язані. За даними досліджень відділу виховної та соціально-психологічної роботи Університету внутрішніх справ адаптація до дисциплінарних умов системи ОВС проходить легко у тих курсантів, які мають схильність до військової служби, цікавляться своєю спеціальністю, мають спортивні досягнення. І, навпаки, з великим трудом пристосовуються ті, які до служби в ОВС входили до різних неформальних груп, не мали мети в житті, нічим не захоплювались. Загальна освіта та технічні здібності полегшують оволодіння спеціальністю та прискорюють процес адаптації тільки в тому випадку, якщо курсант попадає в дружний колектив і служба його задовольняє. В тому випадку, коли спеціальність та службові обов'язки не приносять йому задоволення, цей процес затягується на тривалий час.

Безумовно, темперамент і характер істотно впливають на адаптацію: особи з сильним характером скоріше набувають авторитету і легше пристосовуються до нових умов.

Серед зовнішніх факторів, які впливають на адаптацію молодого курсанта, можна виділити стиль керівництва командирів, навчально-виховний процес, психологічну підготовку, взаємовідносини у колективі, службу в добовому наряді. Значну роль у цьому віді грають молодші командири.

Командно-викладацький склад може допомогти вихованцям зняти нервово-психологічне напруження під час навчального процесу своєю увагою, іноді – гумором, доброю реплікою, коротким відступом від теми.

Перші місяці служби – найважчий у психологічному відношенні період для молодого поповнення, тому командирам та викладачам необхідна витримка і врівноваженість. Різке звернення, можливі несправедливі покарання, грубі слова пригнічують курсантів і зменшують зацікавленість до навчання (особливо в осіб з вразливою психікою). Потрібно спокійно роз'яснювати значення дисципліни, казарменого укладу життя. Особливо необхідні добре слово офіцера, вміння радіти успіхам підлеглих, стимулювання позитивних зусиль, а у разі невдачі – допомога.

Взаємна повага робить у колективі здорову психологічну атмосферу, полегшує та прискорює процес адаптації. Ознаками її завершення є: успіхи у навчанні, активність, участь у громадському житті, гарний настрій. Переможці навчальних олімпіад, чемпіони з різних видів спорту, члени команди КВК Університету внутрішніх справ – приклади успішної, ефективною адаптації.

І, навпаки, пригнічений настрій, нудьга, туга за домом, замкнутість та пасивність, порушення апетиту і сну, погані успіхи у навчанні свідчать про те, що цей процес ще не закінчився.

Недостатньо адаптовані курсанти можуть мати нахил до суїцидальної поведінки, яка містить у собі широкі поняття: самогубство (суїцид), суїцидальні замаху, спроби, прояви і т.ін.

Актуальність проблеми суїцидальної поведінки для МВС зумовлена наявністю тенденції до підвищення кількості самогубств серед особового складу, в тому числі і серед курсантів. Аналіз причин суїцидальних випадків, а також замахів та спроб здійснити самогубство засвідчує, що деякі з них належать до конфліктів, пов'язаних зі сферою службової діяльності і важкою адаптацією до умов казарменого життя. Значна частина самогубців здійснила свої наміри або спроби під впливом життєвих ситуацій чи службових обставин, своєчасне знання яких і відповідне реагування з боку командирів і товаришів по службі могли б застерегти людей від цього фатального кроку. У більшості випадків суїцидальна поведінка – це «сигнал про допомогу», який не почули люди, що перебували поруч [3].

Реакція самоліквідування спостерігається частіше у юнаків з рисами соціальної і психічної незрілості (невисокий інтелект, ознаки соціально-педагогічної занедбаності). Реакція нерідко виникає за різкої зміни життєвого стереотипу і характеризується прагненням втекти від труднощів, що виникли. Вивчення матеріалів розслідувань щодо фактів самогубства, історії хвороб осіб, що замахувались на своє життя, а також бесіди з ними і їхніми товаришами по службі дають змогу класифікувати мотиви й приводи самогубств на декілька груп.

1. Конфлікти, пов'язані зі сферою службової діяльності:

- невміння адаптуватись до нових умов;
- труднощі служби;
- взаємини між товаришами;
- взаємини між командирами й підлеглими.

2. Особисто-сімейні конфлікти:

- нерозділене кохання, зрада;
- розлучення;
- хвороба, смерть близьких.

3. Конфлікти, пов'язані з антисоціальною поведінкою суїцидента:

- побоювання кримінальної, адміністративної або дисциплінарної відповідальності;

- можлива ганьба за свої негативні вчинки.

4. Стан здоров'я.

5. Матеріально-побутові та інші мотиви.

В період адаптації суттєве значення мають багато факторів :

а) пристосовування до оточуючого середовища. обумовлене значною різницею життєвого устрою:

б) тривалий відрив від сім'ї за неминучого дефіциту інформації про близьких. який породжує відчуття тривожності, пригніченості;

в) постійна готовність до дії в екстремальних умовах, яка формує у центральній нервовій системі сторожові пункти, цілодобово настроєні на прийом команд або сприйняття загрозової ситуації, що може викликати перенапруження нервової системи.

г) виконання службових обов'язків незалежно від метеорологічних умов і часу доби, часто у відірваності від підрозділу, що порушує добовий біоритм і викликає стомлюваність із нервово-психічним напруженням;

д) недосконалість системи взаємовідносин, яка не виключає зловживання службовим становищем, агресивні нестатутні відносини, що викликає почуття відчаю і беззахисності.

Існує послідовний зв'язок між соціальними і особистими факторами, конфліктом, соціально-психологічною дезадаптацією, крахом вартісних установок і суїцидом. Тому командно-викладацькому складу, а також службі виховної та соціально-психологічної роботи слід приділити особливу увагу курсантам, які:

- відстають у навчанні;
- схильні до порушень дисципліни;
- сварливі в колективі, конфліктні, злісні, гнівливі;
- пустотливі, припускаються безглузвих, неадекватних вчинків або мають незвичну поведінку, постійно перебувають у піднесеному настрої, багатослівні;
- скупі, легковразливі, схильні до усамітнення, з тривалопониженим настроєм, висловлюють думки про можливе самогубство;
- з нестійким настроєм, постійно скаржаться на поганий стан здоров'я;
- сором'язливі, байдужі до навколишнього світу, ставляться до всього з підозрою;
- схильні до вживання алкоголю і наркотиків.

Необхідно пам'ятати, що процеси адаптації, навчання та виховання реалізуються не тільки в аудиторії навчального закладу. Існують такі ефективні форми позааудиторного спілкування, які дозволяють підтримати курсантів:

- співучасть викладачів з факультетськими культурно-виховними центрами (клуб, зустрічі з цікавими людьми);

- участь курсантів у науково-дослідній роботі (на факультетах існує та діє відповідна концепція).

Велике значення у процесі адаптації повинна мати ідеологічна робота з курсантами (лекції, бесіди, демонстрації ідейно спрямованих кінофільмів, гуртки, масові заходи).

Особливої уваги заслуговує питання адаптації до умов служби курсантів-дівчат. Відділом виховної та соціально-психологічної роботи Університету внутрішніх справ вивчалася ця проблема. Проведені дослідження показали, що поведінка дівчат характеризується емоційно нестійкою психікою. Зауваження і вимоги командирів дотримуватись дисципліни сприймаються ними як обмежування самостійності. Курсанти-дівчата складніше адаптуються до умов перебування в закладі освіти закритого типу. Крім жорсткого розпорядку дня та несприятливих побутових умов, великі складнощі для них мають різні вимоги з боку керівництва та батьків.

Аналіз дисциплінарної практики свідчить, що дівчата припускаються порушень дисципліни вдвічі частіше, ніж їх однокурсники-юнаки. Крім того, слід мати на увазі, що формування особистості у дівчат має свої особливості у сфері психічної діяльності. Вони дуже чутливі до критики і зауважень відносно своєї зовнішності. Дівчата перевершують юнаків у мовній активності, тому їм складніше не заперечувати зауваженням командирів і утримуватись від сперечань.

Звільнившись від батьківської опіки, вони не готові дотримуватись вимог дисципліни і протестують у різних формах – неслухняністю, впертістю, замкнутістю, грубістю. Ці форми спрямовані проти контролю, покорення, несправедливого (з їх точки зору) покарання.

У дівчат виникає багато проблем у стосунках між ними і особами чоловічої статі, що проявляється у конфліктах одне з одним та з юнаками.

Дуже важливою проблемою є організація проведення вільного часу і дозвілля. У закладах освіти МВС в значній мірі не відпрацьована індивідуально-виховна, корекційна та адаптаційна робота з курсантами-дівчатами.

Допомогти вирішенню цих питань могли б такі заходи:

1. Здійснювати виховання дівчат-курсантів офіцером-жінкою, яка б мала педагогічну освіту та моральні якості, які потребує специфіка її посади.

2. Забезпечити компактне проживання дівчат-курсантів на території навчального закладу, розселяючи їх по 2-3 особи в кімнаті.

3. Організувати необхідні побутові та санітарно-гігієнічні умови проживання.

4. Проводити зустрічі з батьками, метою яких буде визначення єдиних з керівництвом вимог до дівчат.

5. Розробити окремі положення розпорядку дня для курсантів-дівчат.

6. Організувати дозвілля курсантів.

Дружні стосунки, допомога, турбота та увага до молодих курсантів – важливі умови адаптації, тому для командирів дуже важливо:

- знати соціальний досвід виховання, основні мотиви служби, рівень загальної освіти, здібності до оволодіння спеціальністю, індивідуальні особливості темпераменту та характеру;

- планувати і розподіляти обов'язки між курсантами таким чином, щоб вони бачили соціальну користь та доцільність своєї діяльності;
- враховувати індивідуальні особливості курсантів, їх ставлення до колективу, психологічну сумісність;
- знати осіб, які мають обмеження за станом здоров'я, нестійку психіку та тримати їх на особовому обліку;
- підтримувати зв'язки з батьками курсантів;
- організувати шефську допомогу із складу курсантів старших курсів (у зв'язку із скороченням посад командирів взводів), яка б взаємно стимулювала виховний процес.

Розглядаючи питання психологічної підтримки та стимуляції адаптації курсантів у закладах освіти, можна зробити наступні висновки.

1. Соціальна адаптація курсантів вищих закладів освіти МВС припускає їх активне пристосування до соціального середовища на основі включення в систему соціальних зв'язків.

2. Адаптація курсантів буде більш ефективною в тому випадку, якщо в першу чергу будуть вирішуватись питання професійного і соціального добробуту.

3. Ефективність адаптації зростає, якщо організація системи навчання, командно-викладацький склад будуть надавати допомогу курсантам молодших курсів у визначенні як ближчих, так і стратегічних життєвих планів, у формуванні домінуючих цілей.

4. Достатність знань курсантів, стабільні соціально-психологічні відносини, улаштований соціальний добробут – важливі показники ефективної адаптації.

5. Завдання всебічної адаптації курсантів буде вирішуватись більш успішно тоді, коли досягається взаємна активність командного складу навчальних закладів МВС, професорсько-викладацького складу і курсантів.

6. У навчальному та виховному процесі командирам та викладачам необхідно враховувати індивідуальні особливості дівчат-курсантів.

7. Всебічна адаптація курсантів багато в чому залежить від професійної підготовки командно-викладацького складу.

Питання адаптації курсантів у закладах освіти МВС України потребують більш глибокого вивчення. У зв'язку з цим необхідно ще вивчити питання професійного відбору абітурієнтів, впливу різних факторів на процес адаптації (наприклад, режим дня), ролі готовності до навчання в закладі закритого типу та багато інших.

Список літератури:

1. Васильєв Г.І. Особливості психолого-педагогічного процесу в ВУЗі закритого типу //Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. 1997. №1. 2. По-доляк Я.В. Личность и коллектив //Оценка адаптации личности к коллективу. 1989. 3. Методика профілактики суїцидальних випадків у військовому колективі //Методичний посібник. К., 1995.